

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי אשר וייס שליט"א

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

גבורי כח עושי דברו

הלכה

אכילה וזחפסד בפירות שביעית

פרשת בהר [בחז"ל פרשת אמור] **תשפ"ב**

שנה כ"ד - קובץ כ"ז [תת"ז]

יד"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת בהר

מצות אכילה ואיסור הפסד בפירות שביעית

"דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לה: שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך ואספת את תבואתה. ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר. את ספיה קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ. והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך. ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל" (כ"ה ב' - ז').

נחלקו גדולי הדורות אם יש מצוה באכילת פירות שביעית, ושורש פלוגתתם בביאור דברי הרמב"ן, דהנה הרמב"ם השמיט ממנין המצוות מצוה זו של קדושת פירות שביעית, והרמב"ן במנין דידיה במ"ע ג' השיג עליו וכתב:

"שאמרה תורה בפירות שביעית והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, ודרשו לאכלה ולא לסחורה" וכו'.

ובמגילת אסתר הבין מתוך דברי הרמב"ן דיש מצוה באכילת פירות שביעית.

וכבר מצינו לרבותינו הראשונים שפירשו את שיטת הרמב"ן שאכן יש מצוה לאכול פירות שביעית, וכך כתב התשב"ץ בספרו זוהר הרקיע (סימן ל"ו במצוה ס"ו ס"ז ס"ח):

"וכן כפל הכתוב מצוה זו 'ואכלו אביוני עמך', כלומר מצווים הם לאכול פירות אלו ולא לעזבם להפקר".

והוסיף לכתוב ראיה:

"וכן מצאתי אני סעד לזה ממה שאמרו ביומא (פ"ו) במשל לשתי נשים שלוקות בב"ד אחת קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית והיתה לוקה שלא אכלה אותם כדרך אכילה ועברה על מה שכתוב לאכלה ואין זה אכילה".

מצות אכילה ואיסור הפסד בפירות שביעית

והחרדים (מצוות התלויות בארץ ישראל פ"א אות י"ט) הביא את דברי הרמב"ן והתשב"ץ, ושתיקה כהודאה דמיא.

וכך מבואר מתוך דברי מהרי"ט אלגאזי (הל' חלה להרמב"ן אות ב' [י"ד]):

"דסבירא ליה לרבינו הרמב"ן ז"ל דהא דלאכלה ולא לסחורה או ולא לשריפה היא מצות עשה שחייב הכתוב לאכול פירות שביעית ולא לעשות סחורה בהם או להפסידם".

ועיין שם שפלפל דשיעור אכילת פירות שביעית הוי בכזית כמו כל אכילת מצוה, ומסתבר דהוא הדין איסור סחורה והפסד שיעורן כזית, עי"ש.

אך החזון איש שביעית (סי' י"ד אות י') כתב דלא עלה על דעת הרמב"ן לחדש דיש בזה מצוה אלא כל כונתו לאיסור סחורה בלבד וללאו הבא מכלל עשה, וכלשונו ש"דרשו חז"ל לאכלה ולא לסחורה", דאם כוונתו לעצם מצות האכילה למה הביא דרשה זו, הלא אין שום משמעות מאיסור סחורה דיש מצוה לאכול פירות שביעית דאין הסחורה סתירה לאכילה שהרי הלוקח יאכלם, וע"כ כונתו לאיסור סחורה ולא למצות האכילה, וכשיטת החזון איש נוקטים גם הרידב"ז (הלכות שמיטה פ"ה ה"א) והגר"מ קלירס בספרו תורת הארץ (פ"ח ס"ק כ"ה), עי"ש.

אמנם לשני דרכי ההבנה שברמב"ן צ"ע למה הביא רק דרשה דמס' עבו"ז (ס"ב ע"א) ד"ולא לסחורה" ולא את מה שדרשו חז"ל בפסחים (נ"ב ע"ב) "ולא להפסד". ואף שיש לפרש את דברי הרמב"ן דס"ל כרש"י (סוכה ל"ט ע"א ד"ה אין, ושם מ' ע"ב ד"ה שמא) דכל איסור סחורה אינו אלא משום מצות הביעור דאסור למכור פירות שביעית למי שלא יקיים בהם מצות הביעור אבל אין איסור בעצם הסחורה, ולפי שיטה זו אין איסור סחורה "מילתא אחריתי" אלא מעין סניף לעיקר מצות פירות שביעית דמצוה לאכלם עד שעת הביעור ולא לסחור בהם, ולפי"ז הוי איסור סחורה מעין סניף והשלמה למצות האכילה ואפשר דמשו"כ נקטיה הרמב"ן, עדיין הדבר צ"ע.

ועיין בדברי רש"י בסוכה מ"א ע"א (ד"ה וביקש) שכתב דמה דאין לוקחין חלוק מדמי שביעית "דהתורה אמרה לאכלה בתוך הזמן ולא לסחורה וזה מתקיים לשנה הבאה" ובהגהות הב"ח שם מחק את מה שכתוב ברש"י "ולא לסחורה" וברור

מצות אכילה ואיסור הפסד בפירות שביעית

שנתקשה מה ענין איסור סחורה למצות הביעור, אך באמת זו שיטת רש"י בכל מקום כמבואר.

ונראה לכאורה דנקט הרמב"ן דשאני איסור סחורה מאיסור הפסד ביסודו. דאסור להפסיד פירות שביעית מאחר שהם קדושים ואסור להפסידן ולאבד את הקודש, אבל איסור הסחורה עניינו מצד עצם קדושתם. וביתר ביאור, איסור הפסד יסודו דאסור להפסיד דבר שהוא קדוש אלא יש לנהוג בו מנהגי קדושה, וכיון שפירות שביעית יש בהם קדושה ממילא אסור להפסידן, אבל הסחורה אין בה ביטול הנהגת הקדושה דהלא מוכרם לצורך לאכילה, אך מ"מ אסורה הסחורה משום דיש בה בזיון הקודש, ודו"ק בכ"ז, ועדיין צ"ע.

ב

והנה המגילת אסתר הוכיח מהמבואר בירושלמי (פ"ח מ"ב, כ"ב ע"א) "אין מחייבין אותו לאכול לא פת שעופשה ולא קנובת ירק ולא תבשיל שנתקלקל צורתו" דכיון שנפסל מאכילה אין בו מצות אכילה, הרי דאל"ה יש מצוה לאכול פירות שביעית, וקשה מזה לשיטת הרמב"ם, וכתב לפרש דלולי שעופשה היה מצווה לאכול כדי שלא יבוא לידי הפסד, וכ"כ בפ"י מהר"א פולדא שם.

אמנם פירוש זה מתיישב רק אם נניח דאסור לגרום הפסד לפירות שביעית וא"כ הו"א דיש גם מצוה למנוע מהם הפסד הבא מאליו, אבל לפי מש"כ המהרי"ט (ח"א סי' פ"ג) דרק הפסד בידי אדם אסור אבל מותר לגרום להפסד, פשיטא דאין מקום לחייבו לאכול פת כדי שלא יתעפש.

והחזו"א, שדעתו שאין כל מצוה לאכול פירות שביעית, כתב דרך אחרת לבאר את דברי הירושלמי דאין מחייבין אותו לאכול פת שעופשה, ולדעתו אין הכוונה דהו"א שצריך לאכול, אלא דאין נוהגין בו דין אוכל שאסור להאכילו לבהמה, אלא מותר להאכילו לבהמה כיון שנתעפש ואינו ראוי לשוב לאדם, ואדרבא אסור לאכלו דהאוכל מאכל בהמה הוי כמפסיד פירות שביעית עי"ש בדבריו, והדברים דוחק בלשון הירושלמי.

אך באמת יש הכרח לכאורה לפרש את דברי הירושלמי באחד משני הדרכים הנ"ל, דאף אם נאמר דיש מצוה לאכול פירות שביעית חיוב ודאי שאין כאן, ולא יתכן בזה

מצות אכילה ואיסור הפסד בפירות שביעית

אלא מצות רשות כאכילת התרומה לכהן, וא"כ אין לפרש את לשון הירושלמי אין מחייבין אותו לאכול משום מצות האכילה, וע"כ צ"ל כאחת משתי הדרכים הנ"ל, או דצריך לאכול כדי למנוע הפסד, או כפירוש החזו"א.

אך אפשר עוד דקמ"ל דאין צריך לאכול ממידת חסידות כדי שלא יבוא לידי הפסד ובזיון כנ"ל, ואף דלשון אין מחייבין אותו משמע דהו"א דיש בזה חיוב ולא מידת חסידות בלבד, מ"מ פירוש החזו"א רחוק טפי מפשטות לשון הירושלמי. ואף לפירוש המגילת אסתר ומהר"א פולדא קשה לומר דהו"א דיש בזה חיוב ממש, דאף אם גרמא אסור מ"מ אף גרמא אין כאן, וכי קס"ד דחייב לאכול את כל הפירות שבעולם כדי שלא יתעפשו.

ושו"ר בערוך השולחן הלכות שמייטה ויובל סימן כ"ד ס"ו שכתב דזה גופה קמ"ל דאינו חייב לאכול פירות שביעית ועל כן אם אינם נעימים לחיך לא יאכלם, אבל אם היתה מצוה לאוכלם היה חייב לאכול אף שאינו ערב לחיכו.

אלא שמצינו כלשון הזו ממש "אין מחייבין אותו לאכול לא פת שעפישה ולא קניבת ירק" אף בירושלמי מעשר שני פ"ב ה"א (ט' ע"א), והרי מעשר שני ודאי מצוה לאכול, ולכן נראה יותר כאחת מג' דרכים הנ"ל דשייכי אף במעשר שני ולא כדברי הערוה"ש, ודו"ק כי קצרתיו (וע"ע שם ט' ע"ב שנסתפקו בשמן שהסריח אם פקע מיניה קדושת שביעית וצ"ע שם).

ג

והנראה לענ"ד עיקר בזה, דהנה בירושלמי נקטו שלשה דברים בחדא מחתא, אין מחייבין אותו לאכול פת שעפישה וקנובת ירק ותבשיל שנתקלקל צורתו. ויש צד השוה בשלשת אלה, דבכולם לולי מעשי האדם היו האוכלין משתמרין יותר, דגרעיני החטה והקמח אינם מתעפשים כמו הפת, והירק השלם משתמר יותר מקניבתו, וכן הפרי והירק החיים משתמרים יותר מן התבשיל, והו"א דכיון שהוא גרם לקלקול יחוייב לאכול כדי שלא יהיה בכלל הפסד בידים, קמ"ל דכיון שנהג כדרך העולם בהכנת האוכל, אין זה בכלל מעשה הפסד, כך נראה לענ"ד פשטות ביאורה של הלכה זו שרבים נתקשו בה.

מצות אכילה ואיסור הפסד בפירות שביעית

ובכונת הרמב"ן הנ"ל דנחלקו בדבריו האחרונים כמבואר, באמת נראה מלשון הרמב"ן כהבנת החזו"א, דבכל הי"ז מצוות עשה שמנה הרמב"ן כנגד שיטת הרמב"ם פתח הרמב"ן בלשון "שנצטוינו" מלבד במצוה ג' שבה בלבד פתח בלשון "שאמרה תורה בפירות שביעית והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ודרשו לאכלה ולא לסחורה", וברור לענ"ד דלא כתב שנצטוינו משום דאין כאן ציווי חיובי אלא איסור, ומן הטעם הזה לא כתב 'שנצטוינו לאכול פירות שביעית', כדרך שכתב במצוה א' "שנצטוינו לאכול מעשר שני בירושלים" ובמצוה ב' "שנצטוינו לאכול תרומה", דבפירות שביעית באמת אין מצות אכילה, ודו"ק בזה כי גדול בעיני דיוק זה.

ד

ובגוף השאלה אם יש איסור בהפסד ע"י גרמא כבר נחלקו הפוסקים. ובשו"ת הר צבי (או"ח ח"ב סי' קי"א) הסיק הגרצ"פ פראנק דיש איסור אף בגרמא, והוכיח כן מהרמב"ם (פ"ה מהלכות שמיטה ויובל ה"ה) דאף שאסור להאכיל לבהמה אוכלי אדם אם הלכה הבהמה מעצמה אין צריך להחזירה שנאמר "ולבהמתך ולחיה", הרי דלולי שנאמר "ולבהמתך" היה צריך למנוע מן הבהמה לאכול.

ואפשר דאף אם אין איסור גמור לגרום הפסד לפירות מ"מ אין זה רצון התורה דאם אסרה תורה להפסיד פירות שביעית משום קדושה מסתבר דיש מדת חסידות ורצון התורה למנוע הפסדן, וקמ"ל דמ"מ אף לכתחלה אי"צ למנוע מן הבהמה לאכול מדכתיב ולבהמתך, וצ"ע.

אך לענ"ד אפשר דמטעם אחר הו"א דצריך למנוע מבהמה אכילת פירות שביעית.

דהנה כתב הרמב"ם (פי"ב מהל' תרומות הי"ז):

"אין ישראל חייבין להטפל בתרומה ולהביאה מן הגורן לעיר ומן המדבר לשוב אלא כהנים יוצאין לגרנות וישראל נותנים להם חלקן שם ואם לא יצאו הרי זה מפרישה ומניחה בגורן ואם היתה חיה ובהמה אוכלתה שם ואינה משתמרת שם מהם התקינו חכמים שיטפל בה ויביאנה לעיר ויטול שכר הבאתה מכהן שאם הפרישה והניחה לבהמה ולחיה הרי זה חילול השם".

מצות אכילה ואיסור הפסד בפירות שביעית

הרי לן דהמניח בהמה לאכול תרומה הוי חילול ה' ולא משום מצות השימור, וכן בשביעית לולי שאמרה תורה לבהמתך ולחיה וכו' הו"א דהוי חילול ה', קמ"ל דזה רצון התורה ודו"ק.

אך המהרי"ט הוכיח דאין איסור בגרמא, מן הירושלמי (פ"ז משביעית ה"א) דמותר להעלות קניבתא דירקא לראש גגו לייבשן ולהאכילן לבהמתו, הרי דאין איסור לגרום הפסד לפירות שביעית.

אמנם החזון איש (סי' י"ד אות י') כתב דאפשר דהעלאת ירק לייבוש לא חשיב כלל הפסד דאם לא היה מעלן לראש הגג היה הירק נרקב והייבוש מעלי לה להכשירה למאכל בהמה עי"ש, אך מ"מ כתב דפשוט דלעולם אין מחייבין את האדם לאכול פירות שביעית כדי שלא יבואו לידי רקבון או יבוש (ועוד מבואר מדבריו דנקט דהעלאה לראש הגג לצורך יבוש הוי מעשה ממש ולא גרמא, וכן נראה לכאורה והארכתי בזה במק"א).

ה

ובמנחת אשר לפסחים (סי' כ') דנתי באריכות בגדר משמרת דתרומה וחקרתי ביסוד גדר זה האם מצווין אנו לשמור את התרומה למצוותה דהיינו לאכילה, או שמא אין מצות השימור קשורה למצות האכילה כלל ומילתא אחריתא היא עי"ש. ויש לחקור כע"ז לגבי איסור הפסד בשביעית.

אך כל זאת אם יש מצוה לאכול פירות שביעית אך אם אין בהם מצות אכילה כלל לכאורה פשוט שאיסור ההפסד מילתא אחריתא היא ואין זה כדי שהפירות יאכלו.

ויש להעיר לפי"ז על מה שכתב החזו"א בשביעית (סי' ט' אות ו') לבאר מה שתיקנו חכמים לעקור את הספיחין בשביעית אף דקי"ל דמן התורה ספיחין מותרים באכילה, והלא אסור להפסיד פירות שביעית, וכתב דאין כאן אלא גרם הפסד ולא הפסד בידים ואין איסור בגרמא וכמבואר לעיל שיטת המהרי"ט. ועוד כתב שם דלאחר שאסרו חכמים את הספיחין שוב אין איסור להפסידם. ודבריו צ"ע, דכיון דשיטת החזו"א דאין מצוה כלל באכילת פירות שביעית מהיכי תיתי לומר דמאחר דאסור באכילה שוב אין בו איסור הפסד.

מצות אכילה ואיסור הפסד בפירות שביעית

וצ"ל בכוננתו דכיון דילפינן איסור סחורה מדכתיב לאכלה ודרשו לאכלה ולא להפסד, אין איסור בהפסד אלא במה שראוי לאכילה ואתה קורא בה לאכלה. ובאמת יש בזה אף סברא פשוטה, דאף אם אין מצוה באכילת פירות שביעית מ"מ ברור שהתורה ייעדה פירות אלה לאכילת הפקר כדכתיב "ואכלו אביוני עמך" וכו' וזה ענין הפירות, שיאכלו, והתורה אסרתן בהפסד כל זמן שהם מיועדים לאכילה, אבל משנאסרו לאכילה בטל ייעודם וחשיבותם והו"ל כמי שאינם ואין בהם איסור הפסד.

ועוד, דכל שאסור באכילה אין בו תורת אוכל ושוב אין בו קדושת שביעית ופשוט אפוא דאין בו איסור הפסד.

ובגוף דברי החזו"א שכתב דהעוקר ספיחין ומניחן על פני השדה אין בו איסור הפסד דאינו אלא גרם, צ"ע לכאורה ממשנה מפורשת בפ"ד משביעית מ"י "מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית, בית שמאי אומרים כל האילן משיוציא, בית הלל אומרים החרובין משישלשלו והגפנים משיגרעו והזיתים משינצו ושאר כל אילן משיוציא. וכל האילן כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקוצצו", והמפרשים שם ביארו שהאיסור לקצוץ הוא משום הפסד פירות שביעית. ואפשר דרק משום שהפרי עוד לא הבשיל הוי הפסד, דבקציצתו הוא נפסד מיד, משא"כ כשעוקרו משנגמר הפרי ואינו נפסד אלא שנמנעו מלאוכלו מחמת האיסור לאוכלו דאריא רביעא עליה הוי כגרמא, אך כל כה"ג הו"ל לפרש ולא לסתום, ועדיין צ"ע.

ו

ובגוף השאלה אם יש מצוה לאכול פירות שביעית, מריש הו"א דנחלקו בכך הראשונים, דהנה מבואר בירושלמי (פ"ח ה"ב, כ"ב ע"א) "כיצד לוכל דבר שדרכו לוכל אין מחייבין אותו לוכל לא פת שעטיפשה ולא קנובת ירק ולא תבשיל שנתקלקל צורתו וכן הוא שביקש לוכל תרדין חיין או לכוס חיטין חיות אין שומעין לו", ופירש הרש"ס "כל הני דאסירי משום דאין דרכן לאכול וכתוב לאכילה לכם כדרך אכילתכם" אבל הר"ש במשנה פירש משום דכל האוכל שלא כדרכו ודבר שאין דרכו לאכול הוי בכלל הפסד וכ"כ רש"י ביומא (פ"ו ע"ב ד"ה פגי שביעית), עי"ש.

ונראה לכאורה דבדבר שאין כלל מצוה באכילתו ודאי שאין קפידא בדרך אכילתו, דלא מצינו ענין דרך אכילה אלא באכילת מצוה או במאכ"א, אבל באכילת רשות מה קפידא יש בדרך אכילתו. ומשו"כ היה נראה לכאורה דלדעת הרש"ס יש מצוה באכילת

מצות אכילה ואיסור הפסד בפירות שביעית

פירות שביעית, ומשו"כ הקפידה תורה בדרך אכילתם (אף שאין אכילתן חובה דאין בו גדר ביטול מצות עשה כנ"ל).

ובאמת מצינו לשון זה ממש דאין מחייבין אותו לאכול פת שעטיפשה ותרדין חיין וכו' אף לגבי מעשר שני בירושלמי (מעשר שני פ"ב ה"א, ט' ע"א) ולכו"ע יש מצוה לאכול מעשר שני, ולכאורה הוא הדין בפירות שביעית.

ויש לעיין לפי זה ברש"י ור"ש למה פירשו משום הפסד פירות שביעית.

אך באמת צריך לפרש כונתם דכיון דמשמעות "לאכלה" היא כדרך אכילה, ממילא הוי אכילה שלכד"א בכלל הפסד, דבאמת אין כל דמיון בין גדר שלכד"א שמצינו במאכ"א לענינו, דהלא ברור כשמש דהכוסס חטים של טבל וכדו' לוקה דהוי כדרך אכילה, דבברכות (ל"ז ע"א) נחלקו מה מברך הכוסס חטין, הרי דהוי דרך אכילה. וכן האוכל תרדין חיין הוי כדרך אכילה כמבואר בנדרים (מ"ט ע"ב), ועיין עוד בעירובין (כ"ט ע"א) דמערבין בתרדין חיין, וע"כ דבשביעית נתחדשה הלכה דצריך לאכול דוקא אכילה חשובה כעיקר דרך אכילתן, ולפי"ז אין להוכיח כלל מהלכה זו דיש מצוה באכילתן ודו"ק.

אך ראיתי בפירוש מהר"י קורקוס (פ"ה הט"ו) דבאוכל שלא כדרך אכילתו אין זה הפסד דמ"מ אוכלו, וע"כ צ"ל לשיטתו דאין זה אלא הרחקה ודין דרבנן וכמ"ש בתורת הארץ (פ"ח אות ל') עי"ש.

ז

הנראה עיקר בענין מצות אכילת פירות שביעית

אמנם הנראה עיקר בזה לאחר כל הנ"ל, דאף שאין מצוות עשה באכילת פירות שביעית, והנמנע מאכילתן ודאי שאינו מבטל מצות עשה דאין כל חיוב באכילתן. אך מ"מ האוכל פירות דשביעית מקיים מצוה, דאין לך קדושה שאין בו יעוד חיובי אלא שלילי בלבד, וכל המאכלות הקדושים אין קדושתם אלא לאכילת מזבח או לאכילת אדם, ודין פירות שביעית כדין תרומה, דכהן האוכל תרומה מקיים מצוה והנמנע מאכילתו אינו עובר עבירה, וכך גם בפירות שביעית.

מצות אכילה ואיסור הפסד בפירות שביעית

ויסוד הדבר בעצם מושג ההקדש, וכמו שפירשו התוס' (קידושין ב' ע"ב) דאף שבגמרא פירשו לשון קידושין שאסר לה אכו"ע כהקדש, פשטות ענין ההקדש זימון וייחוד, וכך גם באשה המזומנת ומיוחדת לבעלה ומשו"כ אסורה היא אכו"ע כהקדש, שמוקדש ומזומן לגבוה ומשו"כ יש בו מעילה להדיוט. וכך גם בפירות שביעית שיש בהם קדושה ומיוחדים המה לאכילת ישראל, וכדכתיב "ואכלו אביוני עמך" (שמות כ"ג י"א), ומשו"כ אסורים בהפסד וסחורה.

וכך נראה מדברי החזון איש גופה, דהלא החזון איש הוא זה שכתב בתוקף רב שאין מצוה באכילת פירות שביעית, ולכאורה סתר דברי עצמו, דהלא באותו סימן שבו דחה את דברי מי שנקט שיש מצוה באכילת פירות שביעית (סימן י"ד סק"י) כתב (שם סק"ד) דגדר האיסור להאכיל פירות שביעית לנכרי, "וי"ל דבאמת מעכבים את הנכרים לא מכח בעלות אלא שאין איסור לעכבם מלזכות בשל הפקר, והכא שפירות שביעית קדישין הן למצותן מוזהרין בני נח שלא לקפח לישראל ממצותן".

הרי לן דפירות שביעית קדושין הן למצוותן דהיינו לאכילת ישראל.

כך נראה ברור ופשוט לענ"ד, ודו"ק בפשטות ועמקות הדברים.

ובשו"ת המהרי"ט (ח"א סימן מ"ג ד"ה ונמצא) כתב דהמאכיל פירות שביעית לנכרי הו"ל כמפסיד פירות שביעית ועובר על לאכלה ולא להפסד, דכיון שפירות שביעית יעודן לאכילת ישראל, המאכילן לנכרי הו"ל כמאכיל אוכל אדם לבהמה, והוי כהפסד, עי"ש.

ובענין האכלת פירות שביעית לגוי עיין מה שהארכתי לקמן סימן מ"ז.

ה

ובאמת נראה עוד דלכאורה אי אפשר לחדש לאו הבא מכלל עשה ממצות עשה ממש, דכיון דאתי קרא למצות עשה מנ"ל לחדש ממנו לאו הבמכל"ע, וכך מבואר להדיא בזבחים (ל"ד ע"א) גבי המעלה אברי בהמה טמאה ע"ג המזבח. ואם אכן יש מצוה באכילת פירות שביעית ו"לאכלה" למצוה אתי מנ"ל לדרוש ולא להפסד ולא לסחורה. אך באמת מצינו במכות (י"ח ע"ב) שדרשו דאסור לאכול בשר קדשים לפני זריקת דמים מדכתיב ואכלו אותם אשר כופר בהם אף דפסוק זה הוי מצות עשה לאכול קדשים כמבואר בפסחים (נ"ט ע"ב), הרי דאף שיש בו מצוות עשה דרשינן גם לאו

מצות אכילה ואיסור הפסד בפירות שביעית

הבמכ"ע. ואפשר דהתם שאני מדכתיב אשר כופר בהם והוי כעין ייתור וצ"ע, ולא ידעתי בזה כלל גמור. ובמנחת אשר ויקרא מהדו"ק (סימן י"ב) דנתי בזה בשיטת הרמב"ם לגבי בדיקת סימני טומאה, עיין סהמ"צ (עשין סי' קמ"ט ובריש הלכות מאכ"א) ועיין עוד מה שנתבאר לקמן (סימן י"ח אות ה') ואין להאריך.

ובמגילת אסתר הוכיח עוד דאין מצוה באכילת פירות שביעית מלשון המשנה בשביעית (פ"ח מ"ב) "שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה" וכו' ומדכתיב ניתנה לאכילה משמע דאין בזה מצווה אלא רשות. אך באמת אין בזה דיוק כלל, דהלא זה לשון המשנה במעשר שני (פ"ב מ"א) "מעשר שני ניתן לאכילה ולשתיה" אף דפשוט שיש מצוה באכילתו, וכ"כ הרמב"ם (בפי"א ה"א מתרומות) "התרומה ניתנת לאכילה" וכו' (ומקור הדברים מהמשנה הנ"ל בשביעית שכתבה "וכן בתרומה") אף שכתב בפט"ו הכ"ב דכהן האוכל תרומה מברך וציוונו. וע"כ פשוט דלשון זו לא באה אלא להגדיר איזה שימוש מותר ואיזה אסור בשביעית תרומה ומעשר, אבל מה שהותר אפשר שהוא מצוה.

ט

הנה חידש האבני מילואים (שו"ת סי' י"ח) דאף דבכלל האיסורים הא דאין מבטלין איסור לכתחלה אינו אלא איסור דרבנן, מ"מ בתרומה אסור מן התורה לבטל משום משמרת תרומותי (ועיין בזה במנחת אשר פסחים סי' כ'), ובמנחת אשר במדבר מהדו"ק סימן ל"ג ואכמ"ל) ויש לחקור האם דינא כן גם בשביעית דהביטול יהיה בכלל הפסד.

ובודאי יש לחלק טובא בין תרומה שמצווין אנו לשמרה ובין שביעית שבה אין איסור אלא להפסיד הפירות, ואפשר דביטול אף שאין בו הפסד מ"מ גם שימור אין בו. ועוד דבתרומה אנו מצווין לשמרה בקדושתה ובטהרתה ואסור לטמאה, ואפשר דמכך למדנו גם שאסור להפסיד קדושת תרומה ע"י ביטול ברוב, אבל בשביעית אין לנו איסור אלא להפסיד את הפירות בפועל.

ולכאורה יש להביא ראיה מפירוש הר"י בן מלכי צדק סוף פ"ז משביעית שכתב דמותר לבטל שביעית, אך באמת ברור לכל מעיין שם דטעות דפוס יש בלשונו וצ"ל דמותר לבשל שביעית, דהלא כתב שם דמותר לבשל שביעית בתרומה ואם מיירי בביטול ברוב מה לן אם מבטלו בחולין או בתרומה, וע"כ פשוט בכוונתו דאף דצריך

מצות אכילה ואיסור הפסד בפירות שביעית

לבערו בשעת הביעור לא חיישינן שמא יביא תרומה לידי הפסד, וראיתי בהוצאות החדשות ומתקנות של פי' הריב"מ צ שאכן כתוב בהם גירסא זו דמותר לבשל וז"ב.

ולא אכחד דעצם חידושו של האבני מילואים תמוה לי מאד דהלא כל עיקר הלכה זו דאין מבטלין איסור לכתחלה לא ידענו אלא מהמשנה (פ"ה מתרומות מ"ט) "מותר סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה ואח"כ נפלו שם חולין אם שוגג מותר ואם מזיד אסור" וכמבואר שם בר"ש דממשנה זו למדו חז"ל בכל מקום דאין מבטלין איסור לכתחלה. הרי דמתרומה למדו לכל שאר איסורי תורה וכיצד נחלק בין תרומה לכל האיסורין. אמנם יש מקור לסברתנו בירושלמי שם (פ"ה ה"ג) וז"ל "רבי אבהו בשם ר' יוחנן, כל האיסורין שריבה עליהן שוגג מותרין מזיד אסורין, ולא מתניתין היא שוגג מותר מזיד אסור, מתני' בתרומה אתא מימר לך אפילו שאר כל הדברים", הרי די שברא להחמיר יותר בתרומה, ולפי סברת האבני מילואים ניחא. אך מ"מ מדברי הר"ש מבואר דמתרומה למדנו לכל מקום, וצ"ע.

ועיין עוד בירושלמי סוף תרומות (נ"ח ע"ב) "א"ר אבהו שנה לי יונתן בן עכמאי בת כהן שהיתה עומדת ערב שבת עם חשיכה ובידה נר ובתוכו שמן שריפה הרי זו מוספת לתוכו שמן של חולין ומדלקת" ובפני משה פירש שמוספת שמן חולין כל שהוא. ותמוה לכאורה למה יהיה מותר להדליק בשמן שריפה ע"י תוספת כל שהוא של שמן חולין. ולכאורה היה נראה לפרש דמבטל השמן שריפה ברוב שמן חולין וקמ"ל דבכה"ג מותר לבטל לכתחלה, אך אם יש בזה איסור תורה אין פירוש זה מתיישב, ודו"ק בכ"ז. ועיין לקמן סימן מ"ב שהבאתי ראיה מפורשת מלשון הר"ן (ב"ב פ"ז ע"ב) שגם בתרומה ביטול איסור אינו אלא מדרבנן.

אמנם שוב התבוננתי וראיתי שהפני משה לא כתב כן מדעתא דנפשיה אלא ע"פ הירושלמי עצמו במסכת שבת (פ"ב ה"א) ז"ל "א"ר אבהו שנה לי רבי יונתן בן עכמאי בת כהן שהיתה עומדת ערב שבת עם חשיכה ובידה נר ובתוכו שמן שריפה הרי זו מוספת לתוכו שמן חול כל שהוא ומדלקת". ובקרוב העדה פירש דלהטעם שאין מדליקין בשמן שריפה מתוך שמצוה עליו לבערו חיישינן שמא יטה כיון שכבר נתבטל בחולין תו לא חש לבערו, דכי גזרו רבנן בעיני' אבל ע"י תערובות לא. וע"ע שו"ת פרי יצחק ח"ב סימן כ', ובצל"ח שבת (כ"ג ע"ב ד"ה והנה יש לנו לדקדק). ושו"ר בהגהות מהרי"א ז' ענזיל על האב"מ שם שכבר תמה בדבריו, עי"ש.

מצות אכילה ואיסור הפסד בפירות שביעית

,

והנה דנו האחרונים אם יש איסור הפסד פירות שביעית פחות מכזית, עיין רי"ט אלגאזי חלה (אות ב' סקי"ד) ומג"ח (מצוה שכ"ט), ולכאורה זה תלוי אם יש בהם מצות אכילה, דאם מה דכתיב "לאכלה" מצוה היא, הרי שיעורה בכזית ומסתבר איפוא דגם הדרשה ד"ולא להפסד" שיעורה בכזית, אבל אם "לאכלה" אכילת רשות היא, כבר כתב הפמ"ג בפתחתו להל' שחיטה דבאכילת רשות גם כלשהו בכלל.

ובמק"א הבאתי ראיה בדרך פלפול דאין איסור פחות מכזית. דהנה מבואר במשנה בסוכה (ל"ט ע"א) "הלוקח לולב מחברו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה" הרי דמותר לקיים המצוה באתרוג של שביעית, ולכאורה קשה דמ"ש מאתרוג של תרומה דמבואר שם (דף ל"ה ע"ב) דאסור ליטלו למצוה, ולחד מ"ד משום שמפסידה במישמוש ידים, ואם נימא דבשביעית אין איסור אלא בכזית משום דלאכלה כתיב אבל בתרומה יש איסור אף פחות מכזית (ובחידושי הר"ן שבת צ"א ע"א שנדפסו של שם הריטב"א נסתפק בזה ועי"ש בתוס' הרא"ש) ניחא, דמסתמא אין גוף האתרוג נפסד אלא קליפתו החיצונה שאין בה כזית וכך כתב רש"י בסוכה (ל"ה ע"ב) להדיא.

אמנם אפשר דמטעם אחר שאני בזה שביעית מתרומה, דבאמת אין בזה מעשה הפסד בידים, אלא דע"י רוב מישמוש בז' ימים אפשר שיבוא לידי הפסד, והוי כעין גרמא בעלמא, ובשביעית גרמא מותר כנ"ל ממהרי"ט, משא"כ בתרומה שמצוה לשמרה.

אך באמת נראה עיקר בקושיא זו ע"ד הפשט, דכיון דאין בזה אלא איסור דרבנן מחמת חשש והרחקה, לא רצו לאסור דבר שקשה לציבור לעמוד בו, דהלא כל האתרוגים של שביעית הן אם לא יקטפו לפני ר"ה או יובאו מחו"ל, וחז"ל נמנעו מלהעמיס זאת על הציבור משא"כ בתרומה דיכול ליטול של חולין וז"פ.

ב

עוד בענין הנ"ל

הנה לעיל הארכתי באיסור הפסד פירות שביעית ומצות אכילתן. ולכאורה נראה דאיסור הפסד ומצות האכילה שני צדדים המה של מטבע אחת, ולפי זה יש לתהות

מצות אכילה ואיסור הפסד בפירות שביעית

בדעת האומרים דאין מצוה כלל לאכול פירות שביעית אלא כלאו הבא מכלל עשה בלבד שלא להפסידן.

ועוד נתקשיתי לדרך זה להבין את איסור הסחורה בפ"ש, והלא אין הסחורה סותרת את מצות האכילה אלא היפך הדברים דע"י הסחורה יובטח שפירות שביעית יהיו מצויים בשווקים לכל דורש ומבקש לצורך אכילתו. ואת"ל דאיסור הפסד לחוד ואיסור סחורה לחוד ולא בחדא מחתא מחתינן להו, איך למדו מפסוק אחד שני איסורים שאינם דומים זל"ז, ולא הרי זה כהרי זה שהרי שני איסורים אלה דרשו ממה דכתב "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", ובפסחים (נ"ב ע"ב) דרשו לאכלה ולא להפסד, ובעבו"ז (ס"ב ע"א) דרשו לאכלה ולא לסחורה.

ומשום כ"ז נראה לכאורה דאין איסור הפסד משום מצות האכילה כלל, וגם לא משום דזה ייעוד הפירות מחמת קדושתן (כמ"ש לעיל שם), אלא שני איסורים אלה יסודם מן המצוה להפקיר פירות שביעית לכל והאיסור לנהוג בהם מנהג בעלים. ונמצא שהאיסור וההפסד שני צדדים הם של מטבע אחד, דמשום שפירות אלה הפקירה התורה לאביוני העם ולכל ישראל אסור להפסידן, דהוי כעין גזל הרבים, ואסור לסחור בהם דלאו דידיה הן לסחור בהם.

ודבר זה למדנו מפירוש המשנה להרמב"ם.

דהנה איתא במשנה (שביעית פ"ד מ"י):

"מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית ב"ש אומרים כל האילן משיוציא ב"ה אומרים החרובין משישלשלו והגפנים משיגרעו והזיתים משינצו ושאר כל אילן משיוציא, וכל האילן כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקוצצו כמה יהא בזית ולא יקוצנו רובע רבן שמעון בן גמליאל אומר הכל לפי הזית".

והר"ש כתב לפרש דאסור לקצוץ אילנות משום הפסד הפירות, אך הרמב"ם שם כתב "אסור לקצוץ האילנות בשנה שביעית אם התחילו להוציא פירותיהן מפני גוזל בני אדם, לפי שה' נתן פירותיהם לכל אדם".

והנה החזו"א (שביעית סימן י"ט כ"ז) כתב בדעת הרמב"ם דכיון שהפירות עדיין לא נגמרו אין בהם איסור הפסד, אך הרע"ב הביא את שני הפירושים, עי"ש.

מצות אכילה ואיסור הפסד בפירות שביעית

והתוס' יו"ט תמה בדברי הרמב"ם למה לא פירש כטעם המפורש בגמ', ועוד דסתר דבריו שהרי להדיא כתב במשנה תורתו בהלכות שמיטה ויובל (פ"ה הי"ז) דמשהתחיל האילן לתת פרי אסור לקוצצו משום שאסור להפסיד פירות שביעית, עי"ש.

ומשום כך כתב התויו"ט שלא כהבנת הרע"ב שחשב שהרמב"ם כתב טעם חדש בהלכה זו, אלא כונתו דאסור להפסיד פירות שביעית משום דהוי כגזל, אך מ"מ נשאר בקושיא על דברי הרמב"ם, דמהי"ת לכתוב בזה טעם חדש כיון דפשוט ד"כך היתה מצות השביעית שלא להפסיד פירותיה אבל יהיו הפירות חשובים ולא נפסדים", וכיוצ"ב כתב שם במשנה ראשונה, עי"ש.

ולענ"ד לא תמהו מה שתמהו אלא משום שהניחו הנחה פשוטה דאיסור הפסד משום קדושת הפרי וחשיבותו הוא וכמבואר בדברי התויו"ט, אך אי לדידי צייתו היה נראה בדעת הרמב"ם דאיסור הפסד וסחורה משום דין הפקר דפירות שביעית, ואיסור הפסד הפרי משום דהוי כגזל את הרבים מזכותם באכילת הפירות.

ונמצא שלא זו בלבד שאין סתירה בדברי הרמב"ם אלא שדבריו משלימים אלה את אלה ובעוד שבמשנה תורה כתב לאסור לקצוץ אילן שיש בו פרי משום האיסור להפסיד פירות שביעית הוסיף בפיה"מ בטעם האיסור דהוי כגזל רבים.

ומה מאוד שמחתי בראותי שוב בכפתור ופרח (פרק מ"ז) "פירות שביעית התורה זכתה אותם לכל אדם שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, ולזה אין קוצצין את האילנות לעצים בשביעית מפני שגזל את הרבים". הרי לן דכל איסור הפסד משום מצות ההפקר.

ועוד ניחא לפי"ז דהרמב"ם לא כלל מצוה זו במנין התרי"ג ותמה עליו הרמב"ן בהשמטה זו והארכת בזה לעיל (שם). ולפי המבואר נראה לשיטתו דאין כאן מצוה המחודשת, עשה או ל"ת, אלא דין מסוים הנגזר ונלוה ממצות ההפקר בפירות שביעית.

ונראה עוד בדרכנו ביאור שיטת הרמב"ם בסוגיא עמומה בהלכות שביעית.

דהנה מבואר בבכורות (י"ב ע"ב) שבהמת שביעית פטורה מן הבכורה שנאמר "לאכלה ולא לשריפה". ולכאורה מבואר בסוגיא זו דיש דרשה נוספת שדרשו חכמים ממה שאמרה תורה שפירות שביעית ניתנו לאכלה. ואף שיש מקום לומר דשריפה

מצות אכילה ואיסור הפסד בפירות שביעית

והפסד אחת הנה והיינו לאכלה ולא לשריפה והיינו לאכלה ולא להפסד. באמת אין נראה כן, דשריפת האימורין לשם עבודת הקרבנות אינה הפסד אלא עבודה. וביותר נראה כן שהרי פירות שביעית לא לאכילה בלבד ניתנו אלא אף לשאר הנאות, וכל שהנאתן וביעורן שווה מותר להנות מפירות שביעית, ועצים דמשחן מותר להדליק אותן בשביעית כיון שהנאתן וביעורן שווה אף ששורפן.

ונראה מזה לכאורה דכשאמרו "לאכלה ולא לשריפה" כונתם לדין מסויים שאין להקריב קרבן מפירות שביעית כאשר מקצתן עולה לגבוה בשריפה, ויוצא אפוא דיש כאן דרשה מחודשת ותגדל התימה איך דרשו מלאכלה איסורים שונים שאינם דומין זל"ז.

והנה כתב הרמב"ם בהלכות בכורות (פ"ה ה"ט):

"הלוקח בהמה ממענות מעשר שני בירושלים חייבת בבכורה, אבל הלוקח בהמה מפירות שביעית הרי זו פטורה מן הבכורה לפי שאינו רשאי לעשות סחורה בפירות שביעית שהרי נאמר בה לאכלה, לאכלה ולא לסחורה, ואם תהיה חייבת בבכורה הרי זה משתכר בבכור שהרי יצא מתורת פירות שביעית, וכבר ביארנו בהלכות מאכלות אסורות שאסור לעשות סחורה בדברים האסורים באכילה וכן ביארנו בתרומות שאסור לעשות סחורה בתרומות וכן אסור לעשות סחורה בבכורות אף על פי שמותר למוכרן על דרך שביארנו".

וכבר תמהו האחרונים מה זה ענין לאיסור סחורה, ועוד דבגמ' דרשו לאכלה ולא לשריפה. ולפי המבואר נראה כונתו דגם זה מעין איסור סחורה, דפירות אלה הפקר הם לכל, ויש להנות מהם רק כזוכה מן ההפקר, וכשם שפריעת חוב הוי כסחורה לענין זה כך גם כשפורע חובו לגבוה ושורף את אימורי הבכור, ודו"ק בכ"ז כי קצרתני.

גבורי כח עושי דברו

גבורי כח עושי דברו

"ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו" (תהלים ק"ג כ').

הנה דרשו חז"ל פסוק זה על שומרי שביעית.

ועוד דרשו פסוק זה על בני ישראל כשהקדימו נעשה לנשמע כמבואר בשבת (פ"ח ע"א).

צא וראה מה שאמרו "ברכו ה' מלאכיו, א"ר ישמעאל בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצאה בת קול ואמרה להם בני מי גלה לכם רז זה שמלאכי השרת משתמשים בו דכתיב ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו וגו', ברישא עושי והדר לשמוע. ד"א מלאכיו אלו הנביאים שנקראו מלאכים שנאמר וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים וה"א ויהיו מלעיבים במלאכי אלקים. גבורי כח, רבי יצחק נפחא אמר אלו שומרי שביעית, בנוהג שבעולם אדם עושה מצוה ליום אחד לשבת אחד לחדש אחד שמא לכל ימות השנה ודין חמי חקליה ביירא כרמיה ביירא ושתיק ישלך גבור חיל גדול מזה. נאמר כאן עושי דברו ונאמר להלן וזה דבר השמטה מה להלן שביעית אף כאן שביעית, שנו רבותינו אי זהו גבור הכובש את יצרו" (ילקו"ש תהלים תת"ס)

וצריך ביאור מה ענין שמיטה אצל הר סיני, ולמה נקראו גבורי כח שומרי שביעית מחד ומקבלי התורה שהקדימו נעשה לנשמע מאידך.

ונראה דשתי דרשות אלה שני צדדים של מטבע אחת הם. דאין גבורה אלא בשבירת המדות, וכאשר אדם שובר את טבעו גבור הוא, וזה שאמרו חז"ל שם איזהו גיבור הכובש את יצרו.

וכאשר בן חורין מקדים נעשה לנשמע נוהג הוא נגד הטבע האנושי, הלא טבעו של אדם לשאוף לחופש כי לחופש נולד, ודרכו של בן חורין לשמוע את המתבקש ממנו ולשפוט בדעתו אם מוכן הוא להתחייב לו, וכאשר הוא מקדים נעשה לנשמע שובר הוא את טבעו היסודי.

גבורי כח עושי דברו

וכך גם כאשר החקלאי עובד האדמה רואה את עמלו יוצא לריק וזרים אוכלים את פרי יגיעתו ושותק, אף הוא נוהג לפני ולפנים מדרך הטבע ואף הוא שובר את טבעו. הלא כתב הרמב"ן בב"ב דף מ"ב דף מ"ב דחזקת ג' שנים מושתתת על הנחה דאין אדם רואה אחרים עושים בשלו ושותק, ובשנת השביעית רואה אדם את הולכי הנמושות ואף את חית השדה אוכלים את פרי עמלו ויגיעו ושותק, לא בכדי קראו עיו חז"ל גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו.

והנה דרשו חז"ל (שבת ל"א ע"א) "והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמה ודעת' אמונת זה סדר זרעים שמאמין בהקב"ה וזורע" וההבנה הפשוטה היא שהזורע צריך להתחזק באמונה ולהאמין שהקב"ה יגזור שהארץ תתן יבולה ועץ השדה יתן פריו. אך לכאורה תמוה דבאמת אין לך תחום כלשהו מתחומי הפרנסה שבו האדם יכול להיות סמוך ובטוח שעמלו ישא פרי כמו בעבודת האדמה, הלא דרך השמים להוריד טל ומטר לברכה, ודרך האדמה להצמיח פרי, כך כל שנה ושנה קיץ וחורף זרע וקציר. משא"כ הסוחר והאומן, הן הם שצריכים להאמין בהקב"ה ולבטוח בו שיתן להם די פרנסתם.

אלא נראה כונת חז"ל דנסיונו של החקלאי הוא להאמין שהוא המוציא לחם מן הארץ, ולא כחו ועוצם ידו עשו לו את כל החיל הזה, "וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל", זה נסיונו של הזורע, לבטוח בה' שיתן לו פרי עמלו, ולא לסמוך על טבע הארץ.

ובהנהגה זו של שבירת הטבע וכבישת היצר הטבעי, היא שלימות האדם ותכלית בריאתו. כך כתבו שני עמודי עולם הקדושים והטהורים.

"עיקר חיותו של אדם בעולם הזה בשבירת המדות ואם לא יתקן מדותיו למה לו חיים" (הגר"א באבן שלמה).

"האדם לא נברא בעולם רק לשבר את הטבע" (הנועם אלימלך בצעטיל קטן אות ט"ז).

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

